

 <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1919>

 Doç. Dr. Hatice VATANSEVER BAYRAKTAR

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği, İstanbul / TÜRKİYE

 Taner FIRAT
MEB, Müdür Yardımcısı

Citation: Vatansever Bayraktar, H. & Fırat, T. (2020). İlkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(55), 1722-1737.

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE FARKINDALIKLARI¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıklarının ne düzeyde olduğu ve çeşitli değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemektir. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde ilkökul 2, 3 ve 4. sınıfta öğrenim gören ilkökul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise İstanbul ilinde Avcılar ve Beylikdüzü ilçelerinde ilkökul 2, 3 ve 4 sınıfta öğrenim gören toplam 517 ilkökul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgiler Formu” ve “İlkokul Çevre Farkındalık Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 35 maddeli ve dört alt boyutludur. Ölçeklerin uygulamaları 2017-2018 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde SPSS kullanılmıştır. Demografik veriler için betimsel istatistik yöntemlerinden yüzde ve frekans hesaplanmıştır. Ayrıca veriler T Testi ve ANOVA ile analiz edilmiştir.

Veri analizi sonucunda ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıklarının genel toplam ortalamaları ve çevresel sorumluluk alt boyutlarına göre yüksek düzeyde olduğu; doğada yaşam ve dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı alt boyutlarına göre çok yüksek düzeyde olduğu, canlıların devamı alt boyutuna göre düşük düzeyde olduğu görülmüştür. İlkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları doğada yaşam alt boyutunda cinsiyet, yere çöp atmaları uyarma durumu ve evde çiçek yetiştirme durumu değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlı farklılık kız öğrenciler, yere çöp atmaları uyarıcılar ve evde çiçek yetiştiriciler lehinedir. İlkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları genel toplamda ve doğada yaşam alt boyutunda geri dönüşüme yönelik atıkları toplama durumu değişkenine göre geri dönüşüme yönelik atıkları toplayanlar lehine anlamlı bir farklılık göstermektedir. İlkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları genel toplamda, doğada yaşam ve çevresel sorumluluk alt boyutlarında evde hayvan beslemenin uygun olup olmadığını düşünme değişkenine göre evde hayvan beslemenin uygun olduğunu düşünenler lehine anlamlı bir farklılık göstermektedir. İlkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları canlıların devamlılığı ve dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı alt boyutlarında sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. İlkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı alt boyutlarında kardeş sayısı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. İlkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları çevresel sorumluluk alt boyutunda baba eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. İlkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları anne eğitim düzeyi ve evde evcil hayvanı olup olmama durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, farkındalık, çevre farkındalığı, ilkökul

ENVIRONMENTAL AWARENESS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the level of environmental awareness of primary school students and whether they differ according to various variables. Descriptive scanning model was used in the research. The universe of the research consists of primary school students studying in 2, 3 and 4 grade in primary school in Istanbul. The sample of the study consists of 517 primary school students who study in 2, 3 and 4 classes in primary schools in Avcılar and Beylikdüzü districts in Istanbul. In the research, “Personal Information Form” and “Primary School Environmental Awareness Scale” were used as data collection tools. The scale has 35 items and four sub-dimensions. Applications of the scales were carried out in the second semester of the 2017-2018 academic year. SPSS was used in the analysis of the data. Percentage and frequency were calculated from descriptive statistics methods for demographic data. In addition, the data were analyzed with T Test and ANOVA.

As a result of the data analysis, the environmental awareness of primary school students is high level according to the overall total averages and environmental responsibility sub-dimensions; it has been observed that there is a high level awareness in terms of life in nature and transformable energy sources and usage; there is a low level awareness in terms of continuation of living things. Environmental awareness of primary school students shows a statistically significant difference in the sub-

¹ Bu çalışma, 25-27 Ekim 2018’de Yıldız Teknik Üniversitesi’nde düzenlenen 5. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

dimension of life in nature according to variables of gender, warning of those who throw trash on the ground and growing flowers at home. This significant difference is in favor of students of girls, those who warn throwing garbage on the ground and those who grow flowers at home. Environmental awareness of primary school students shows a significant difference according to the variable of collecting waste for recycling in favor of those who collect waste for recycling in general total and sub-dimension of life in nature. Environmental awareness of primary school students shows a significant difference according to the variable of thinking whether it is appropriate to feed animals at home in favor of those who think that it is appropriate to feed animals at home in the general total and sub-dimensions of life in nature and environmental responsibility. Environmental awareness of primary school students shows a statistically significant difference according to the class variable in sub-dimensions of continuity of living things and transformable energy resources and their use. Environmental awareness of primary school students show a statistically significant difference in environmental responsibility sub-dimension according to the father education level variable. Environmental awareness of primary school students does not show a statistically significant difference with respect to the mother education level and whether they have pets at home or not.

Keywords: Environment, awareness, environmental awareness, primary school

1. GİRİŞ

İnsan varlığının devamı için sürekli olarak çoğalma eğilimindedir. Bireyin anne karnında gelişmeye başlamasıyla birlikte yaşamsal faaliyetlerin devamı için karşılıklı alış veriş süreci başlamaktadır. İnsanlığın var oluşundan bugüne kadar her birey içinde bulunduğu çevre ile sürekli olarak etkileşim içinde olmuştur. Tarih boyunca insanlar sürekli olarak çevreyi etkilemişler ya da çevreden etkilenmişlerdir. İçinde yaşadığı çevre insanoğlu için her zaman önemli olmuştur (Yalçınkaya, 2012). Çevre insanın tüm hayatını etkilediğinden dolayı insanın psikolojisini, davranışlarını, kültürünü vb. yönlerini etkiler.

Kişinin çevresi ile etkileşimi olmadan yaşamsal ihtiyaçlarını giderebilmesi mümkün değildir. Çevresi ile iletişim halinde olmadığında insanın ihtiyaçlarını karşılayabileceği başka bir yer yoktur. Bu yaşam mücadelesinde birey sürekli olarak kendisini geliştirmeli, yenilik ve değişimlere ayak uydurabilmelidir. Çevre ile etkileşimin ana gerekçelerinden birisi de bireyin hayatta kalma mücadelesidir. Çevreye kısaca bireyin yaşam mücadelesi de denebilir. Çevrenin tanımlarından bir kaçını incelenecek olursa, çevre “Bir şeyin yakını, dolayı, etraf, periferi” olarak tanımlanmaktadır (URL 1). Çevre, en genel anlamıyla, bir canlının yaşam ortamı olarak tanımlanmaktadır (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003: 190). Çevre (ortam) canlı cansız bütün varlıkların ve doğadaki insanoğlunun eseri olan bütün unsurların (öge) varlığıdır (Güney, 1997; Akt. Ada, Baysal ve Şahenk-Erkan, 2017). Çevre insan veya herhangi bir canlının yaşadığı ortamdır (Özey, 2001). 9/8/1983 tarihinde kabul edilen ve 11/8/1983 tarihli ve 18132 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Çevre Kanunu”nun birinci bölümünde yer alan “çevre” tanımında ise bu kavram şu şekilde ifade edilmiştir: “Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamıdır (Resmî Gazete, 1983, sayı: 18132; akt. Ada, Baysal ve Şahenk-Erkan, 2017).”

Birey, doğaya karşı yapmış olduğu bu yaşam mücadelesinde bazen kazanan iken bazen de kaybeden rolüne sahip olmuştur. İnsanın daha fazla kazanma, daha rahat yaşama isteği ile birlikte teknolojik açıdan göstermiş olduğu gelişmelerle doğaya karşı üstünlük kazanacağını düşünürken aynı zamanda teknolojinin de esiri haline gelmiştir. İnsanoğlu, sürekli daha fazla kazanmak ve daha iyi yaşamak için bilim ve teknolojik gelişmelerle doğaya egemen olmak isterken doğayı ve kendini tüketmeye başlamıştır (Tahiroğlu, Yıldırım ve Çetin, 2010). Eskiden insanlar basit seçeneklerle birçok ihtiyacını karşılayabilirken, şimdi çevresinde çok fazla seçenek olmasına karşın yaşamış olduğu değişimden dolayı daha doyumsuz olup çevreden daha çok şey isteyebiliyor. İçinde bulunduğumuz dünya, giderek daha fazla denetimimiz altına girmekten ziyade, iyice denetimden çıkmakta, elimizden kaçıp giden bir dünyaya dönüşmektedir (Sam, Gürsakal ve Sam, 2010).

Bu nedenle doğanın ve insanın karşılıklı olan bu etkileşiminde karşılıklı çıkarların gözetilerek doğru olan davranışların sergilenmesi gerekmektedir. Bu kazanımları insanın doğması ile birlikte aile, içinde bulunduğu toplum ve okul üçgeni içinde şekillenerek kalıcılık sağlanmaktadır. Bunları genel olarak tanımladığımız ve olumlu ya da olumsuz tüm öğrenmeleri içine sığdırdığımız kelime “eğitim”dir. Eğitim doğumdan ölüme kadar süreklilik arz eden bir süreçtir. Bu nedenle bireyin içinde yaşadığı çevrede süreklilik ve değişkenlik göstermektedir. Her bireyin içinde yaşadığı çevreyi gelecek nesillere olumlu şekilde aktarması temenni edilmektedir. Ayrıca gelecek nesillerin daha sağlıklı ve güvenilir bir ortamda yaşamalarını sağlamak amacıyla, çevreye duyarlı insanlar yetiştirebilmenin gerekli olduğu gerçeği ve bunun en birincil yolunun da etkili bir çevre eğitimi olduğu giderek daha çok anlaşılmaktadır (Demir ve Yalçın, 2014). Dünya genelinde eğitimin en temel vazifesinin çevre eğitimi olduğu

söylenbilir. Bugün içinde bulunduğumuz dönemde eğitimin en önemli işlevlerinden birisi, bireyin üzerinde yaşadığı doğal çevreyi tanımamasını, doğal kaynakları verimli ve dengeli bir şekilde kullanmasını öğretmektir (Demir ve Yalçın, 2014).

Çevre duyarlılığı, insanın çevre sorunlarının farkında oluşu, bunlarla ilgilenişi, bunlardan sorumluluk duygusu ve çevreyi korumak ve geliştirmek için girişimde bulunmaya istekli oluşu olarak tanımlanabilir (Miser, 2010). İnsana okul öncesinden itibaren çevre bilinci verilirse insan daha bilinçli olabilir. Bu da çocuğun çevreye olan bakış açısını değiştirir. Okul öncesi dönem, çocuğun çevreye ilişkin olumlu tutum ve davranışlar edinmesi ve edindiği tutum ile davranışların ileriki yaşantısına temel oluşturması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu dönemde, gelişimsel özellikleri nedeniyle oldukça meraklı olan çocuklar onları çevreleyen dünya hakkında sorular sorarak ve araştırmalar yaparak çevreyi keşfetmeye çalışırlar. Çocukların bu özellikleri, çevre ile ilgili yeterli bilgi edinebilmelerine, olumlu tutum ve davranış geliştirebilmelerine temel oluşturur (Yaşar, İnal, Kaya ve Uyanık, 2012). Bunu en iyi anlatan atasözlerimizden birisi “ağaç yaş iken eğilir” dir. Çocukların tutum ve alışkanlıkları yaşamın ilk yıllarında gelişmektedir. Dolayısıyla, çocuklarda çevre ile ilgili kavramlar da erken yaşlarda gelişmektedir (Kesicioğlu ve Alisinanoğlu, 2009).

Çevreyi etkileyebilecek birçok insan davranışı, içinde bulunduğu kültür tarafından yeniden üretilebildiğinden, söz konusu yeniden üretmeye ve çevreye verilen zarara karşı koyabilecek etkili bir yol olarak eğitimden yararlanılabilir. Eğitim bir yandan temel bilimlerin verilerinden söz ederken insanların çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin nedenleri ve sonuçları ile ilgili bilgi sağlayabilir, diğer yandan insanların içinde yaşadıkları kültürün bazı unsurları olarak çevre üzerinde ve dolayısıyla kendi üzerlerinde olumsuzluklar yaratan bazı alışkanlıklar konusunda uyanlarda bulunup farkındalık yaratabilir (Ada, Baysal ve Şahenk-Erkan, 2017). Çevre eğitiminin özel amaçlarından biri de eğitim alan bireylerde farkındalık ve duyarlılığın gelişmesidir (Gülay ve Önder, 2011: 125). Bu bakımdan çocuklara erken yaşta çevre eğitimine başlanması ve çevre ile ilgili farkındalık yaratılması önemlidir.

Çevre eğitimi bireylerde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, olumlu, kalıcı davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif katılım sağlanması ve sorunların çözümünde görev alma” şeklinde tanımlanmaktadır (Yalçın, 1993). Çevre eğitiminin etkililiğini arttırmak için özellikle okul öncesi dönem ve ilkokuldan itibaren çalışmaların yapılması önem arz etmektedir

Çocukluk döneminin doğal dünyaya ilişkin endişe, ilgi, farkındalık, eğilim, değer verme ve bilgi kazanma açılarından kritik bir dönem olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, çevreye ilişkin çalışmalara erken yaşlarda başlanması oldukça önemlidir. Özellikle son yıllarda çevreye yönelik endişelerin artması, okulöncesi ve ilkokul eğitim programlarında çocuklara yönelik çevresel farkındalık etkinliklerine daha fazla yer verilmesine yol açmıştır (Gökçe, Kaya, Aktay ve Özden, 2007).

Dünyadaki hızlı gelişmelerle birlikte gelişen koşulların çıktılarının veya atıklarının var olan sistemin dengesini bozarak çevresel sorunlarla birlikte insan ve diğer canlıların yaşamını etkilediği görülmektedir. Hızla artan çevre sorunları ile mücadele edebilmek, bu sorunların azaltılmasını sağlamak için bugünün çocukları, geleceğin yetişkinlerinin etkili bir çevre bilincine, duyarlılığına sahip olarak yetiştirilmeleri gerekmektedir. Bu bilinç ve duyarlılığın aileden sonra geliştirileceği en iyi dönem özellikle okul öncesi ve ilköğretimdir (Gök ve Afyon, 2015). Çocuklarda çevreye yönelik zihinsel duyarlılığın daha çok 9-10 yaşlarında gelişme gösterdiği bilinmektedir (Demirkaya, 2006).

İnsanlığın elinde bulunan bu mirasın gelecek nesillere doğru aktarımı için bebeğin doğumundan itibaren karşılıklı veri akışının gerçekleştiği aile, içinde bulunduğu toplum ve okul üçgeninde iyi bir verim elde edilmesi gerekmektedir. Çevre eğitimi, çocuğun ailesinde ve yakın çevresinde başlar. Evde verilen eğitim, çocuğun gelecekteki bilişsel, duyuşsal, devinişsel ve ahlaki davranışlarının temelini oluşturur (Nalçacı ve Beldağ, 2012). Her sorunun çözümünde temel dayanaklardan olan eğitimin çevre ile ilgili sorunların sıfır noktasına indirgenmesinde önemli bir faktör olduğu göz ardı edilmemelidir. Çevre sorunlarının çözümünde kilit bir nokta olarak eğitimin önemine işaret ediyor oluşu, etkin çözümün yeni paradigma benimsemiş çevre eğitimi olabileceği yönündeki görüşümüze paralel olmakla birlikte, özellikle de son yıllarda popülerliğini artırarak eğitimcilerin gündemindeki yerini koruyan çevre eğitimi odaklı çabaların tırmanan bir hareketlilik grafiği çizmekte olduğunu söyleyebiliriz (Çelikbaş ve Yalçınkaya, 2013).

Her ferdin erken yaşlarda kazanmış olduğu bu statik düşünce ile sürecin doğru işlenmesi sağlanacaktır. Bu her toplumun ulaşmak istediği son noktadır ve bunun nesilden nesile aktarılmasının sağlanması gerekmektedir. Doğanın korunması ve gelecek nesillere yaşanılabilir bir dünyanın aktarılması, insan olarak herkese sorumluluk yüklemektedir (Sağır, Aslan ve Cansaran, 2008).

Her bireyin sahip olması gereken gerçek çevre bilincine ulaşması için kişinin özünden kazanmış olduğu davranış toplumsal olarak oluşturulacak yasal süreçler ile bağlayıcı olacaktır. Artan çevre sorunlarına karşı bir takım yasal düzenlemeler yapılmış ve çevrenin korunması bir vatandaşlık görevi olarak kabul edilmiştir. Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi yeterli bir çevre bilincinin kazandırılması ile mümkündür. Bu da, okullarımızda verilecek eğitim sayesinde olacaktır. Yasal düzenlemeler yapılmasına ve okullarda çeşitli öğretim programlarında yer verilmesine karşın, çevreye karşı duyarlı bireylerin yetiştirilmesinde sorunların devam ettiği görülmektedir (Sağır, Aslan ve Cansaran, 2008).

Çocukların çevreye olan tutum, kaygı ve endişelerinin belirlenebilmesi için açık uçlu sorular, anket formları, gözlem vb. yollarla çeşitli araştırmalar yapılmalıdır. Çocukların çevreye karşı tutumlarını araştıran çalışmalar çocuklara verilecek çevre eğitimine ışık tutmak açısından önemli olmakla birlikte daha derine inerek ve açık uçlu yaklaşımlarla çocukların çevreyi ve çevre sorunlarını nasıl algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını anlamak da önemli olmalıdır (Yardımcı ve Kılıç, 2010).

Konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde Güven ve Aydoğdu (2012) tarafından yapılan “Çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin belirlenmesi”; Yıldız-Yılmaz ve Mentiş-Taş (2017) tarafından yapılan “İlkokul Çevre Farkındalık Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”; Özbebek-Tunç, Akdemir-Ömür ve Düren (2012) tarafından yapılan “Çevresel Farkındalık”; Muşlu-Kaygısız, Benzer ve Dilek- Eren (2019) tarafından yapılan “Aktif Öğrenmeye Dayalı Etkinliklerin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çevre Etiği Farkındalığı, Çevre Davranışı ve Çevre Eğitimine İlişkin Özyeterliliklerine Etkisi”; Ötün, Artun, Temur ve Tozlu (2017) tarafından yapılan “Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Çevre Eğitimi Kavramları Farkındalık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”; Oğuz, Çakıcı, ve Kavas (2011) tarafından yapılan “Yükseköğretimde öğrencilerin çevre bilinci”; Öztürk ve Öztürk (2015) tarafından yapılan “Öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimi ile ilgili görüşleri (Ordu Üniversitesi Örneği)”; Çabuk ve Karacaoğlu (2003) tarafından yapılan “Üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının incelenmesi”; Gökdayı ve Demirel (2018) tarafından yapılan “Bir Boş Zaman Etkinliği Olarak Doğa Sporları Aktivitelerine Katılan Bireylerin Çevresel Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi” Çetin ve Yalçınkaya (2018) tarafından yapılan “Çevresel Farkındalığına İlişkin Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”; Özer ve Keleş (2016) tarafından yapılan “Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği Geliştirme Çalışması”; Erol (2016) tarafından yapılan “Proje yaklaşımına dayanan aile katımlı çevre eğitimi programının 5-6 yaş çocuklarının çevreye yönelik farkındalık ve tutumlarına etkisinin incelenmesi”; Özgenel ve Çatak-Bay (2019) tarafından yapılan “Doğa Deneyimine Dayalı Çevre Eğitiminin İlkokul Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bilişsel ve Duyuşsal Alanlarına Etkisi” başlıklı çalışmalara rastlanmıştır. Fakat örneklem grubu İstanbul’da öğrenim gören ilkokul 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin çevresel farkındalıklarını ele alınan bu değişkenlerle inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda ilkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıklarının ne düzeyde olduğu ve çevresel farkındalıklarının çeşitli demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yapılan bu araştırmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, ilkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıklarının ne düzeyde olduğu ve çevresel farkındalıklarının çeşitli demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek olarak belirlenmiştir. Bu temel amaç çerçevesinde belirlenen alt amaçlar şu şekildedir:

1. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları ne düzeydedir?
2. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
3. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları sınıf değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
4. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
5. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

6. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
7. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları geri dönüşüme yönelik atıkları toplama durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
8. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları yere çöp atma uyarma değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
9. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları evde çiçek yetiştirme değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
10. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları evcil hayvana sahip olma değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
11. İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları evde hayvan beslemenin uygun olup olmadığını düşünme değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada ilkökullü öğrencilerinin çevresel farkındalıklarının ne düzeyde olduğu ve çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde ilkökullü 2, 3 ve 4. sınıfta öğrenim gören ilkökullü öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise İstanbul ilinde Avcılar ilçesinde basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenen resmi ilkökullerde 2, 3 ve 4. sınıfta öğrenim gören toplam 517 ilkökullü öğrencisi oluşturmaktadır.

Örneklem grubunun demografik özelliklerinin dağılımı tablolar halinde gösterilmiştir:

2.2.1. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Tablo 1: Örneklem Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kız	248	48,0	48,0	48,0
Erkek	269	52,0	52,0	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan ilkökullü öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 248'inin kız (%48), 269'unun (%52) ise erkek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Örneklem Grubunun Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı

Sınıfınız	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
İkinci Sınıf	58	11,2	11,2	11,2
Üçüncü Sınıf	194	37,5	37,5	48,7
Dördüncü Sınıf	265	51,3	51,3	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan ilkökullü öğrencilerinin sınıf değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 58'inin (% 11,2) 2. Sınıf, 194'ünün (%37,5) 3. Sınıf, 265'inin (% 51,3) 4. Sınıf öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 3: Örneklem Grubunun Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Dağılımı

Kardeş Sayısı	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Tek çocuğum	36	7,0	7,0	7,0
Bir kardeşim var	191	36,9	36,9	43,9
İki kardeşim var	166	32,1	32,1	76,0
Üç ve daha fazla	124	24,0	24,0	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin kardeş sayısı değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 36'sının (% 7) tek çocuk, 191'inin (36,9) bir kardeşi, 166'sının (%32,1) iki kardeşi; 124'ünün (%24) ise üç ve daha fazla kardeşi olduğu görölmektedir.

Tablo 4: Örneklemler Grubunun Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımı

Anne Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
İlkokul	201	38,9	38,9	38,9
Ortaokul	171	33,1	33,1	72,0
Lise	123	23,8	23,8	95,7
Yükseköğretim ve üstü	22	4,3	4,3	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 201'inin (%38,9) annesinin ilkokul, 171'inin (%33,1) annesinin ortaokul, 123'ünün (%23,8) annesinin lise; 22'sinin (%4,3) annesinin yükseköğretim ve üstü mezunu olduğu görölmektedir.

Tablo 5: Örneklemler Grubunun Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımı

Baba eğitim düzeyi	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
İlkokul	133	25,7	25,7	25,7
Ortaokul	167	32,3	32,3	58,0
Lise	164	31,7	31,7	89,7
Yükseköğretim ve üstü	53	10,3	10,3	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 5'e göre araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 133'ünün (%25,7) babasının ilkokul, 167'sinin (%32,3) babasının ortaokul, 164'ünün (%31,7) babasının lise; 53'ünün (%10,3) babasının yükseköğretim ve üstü mezunu olduğu görölmektedir.

Tablo 6: Örneklemler Grubunun Geri Dönüşüme Yönelik Atıkları Toplama Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

Atık toplama	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	331	64,0	64,0	64,0
Hayır	186	36,0	36,0	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 6'ya göre araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin geri dönüşüme yönelik atıkları toplama durumu değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 331'inin (%64) evet cevabı ile geri dönüşüme yönelik atıkları topladığı; 186'sının (%36) hayır cevabı ile geri dönüşüme yönelik atıkları toplamadığı görölmüştür.

Tablo 7: Örneklemler Grubunun Yere Çöp Atanı Uyarma Değişkenine Göre Dağılımı

Yere çöp atanı uyarma	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	450	87,0	87,0	87,0
Hayır	67	13,0	13,0	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 7'ye göre araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin yere çöp atanı uyarma değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 450'sinin (%87) evet cevabı ile yere çöp atanı uyardığı; 67'sinin (%13) hayır cevabı ile yere çöp atanı uyarmadığı görölmüştür.

Tablo 8: Örneklemler Grubunun Evde Çiçek Yetiştirme Değişkenine Göre Dağılımı

Evde çiçek yetiştirme	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	453	87,6	87,6	87,6
Hayır	64	12,4	12,4	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 8'e göre araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin evde çiçek yetiştirme değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 453'ünün (%87,6) evet cevabı ile evde çiçek yetiştirdiği; 64'ünün (%12,4) hayır cevabı ile evde çiçek yetiştirmedeği görölmüştür.

Tablo 9: Örneklem Grubunun Evcil Hayvana Sahip Olma Değişkenine Göre Dağılımı

Evcil hayvanın var mı?	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	159	30,8	30,8	30,8
Hayır	358	69,2	69,2	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 9'a göre araştırmaya katılan ilkökul öğrencilerinin evcil hayvana sahip olma değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 159'unun (%30,8) evet cevabı ile evcil hayvana sahip olduğu; 358'inin (%69,2) hayır cevabı ile evcil hayvana sahip olmadığı görülmüştür.

Tablo 10: Örneklem Grubunun Evde Hayvan Beslemenin Uygun Olup Olmadığını Düşünme Değişkenine Göre Dağılımı

Evde hayvan besleme uygun mu?	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	287	55,5	55,5	55,5
Hayır	230	44,5	44,5	100,0
Toplam	517	100,0	100,0	

Tablo 10'a göre araştırmaya katılan ilkökul öğrencilerinin evde hayvan beslemenin uygun olup olmadığını düşünme değişkenine göre dağılımı incelendiğinde 517 öğrenciden 287'sinin (%55,5) evet cevabı ile evde hayvan beslemenin uygun olduğunu; 230'unun (%44,5) hayır cevabı ile evde hayvan beslemenin uygun olmadığını belirtmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgiler Formu" ve Yıldız-Yılmaz ve Mentiş-Taş (2017) tarafından geliştirilen "İlkokul Çevre Farkındalık Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek araştırmacılar tarafından 2017-2018 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde ilkokullarda uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS kullanılmıştır. Demografik veriler için betimsel istatistik yöntemlerinden yüzde ve frekans hesaplanmıştır. Ayrıca veriler bağımsız grup T Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) ile analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 11: İlkokul Öğrencilerinin Çevre Farkındalıklarının Betimsel İstatistik Analizi Sonucu

	N	$\bar{X}$	Ss
Doğada yaşam	517	4,37	,535
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	517	4,45	,597
Çevresel sorumluluk	517	4,05	,872
Canlıların devamlılığı	517	2,31	1,262
Toplam	517	3,79	,535

Tablo 11 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıklarının genel toplam ortalamalarına göre $\bar{X}=3,79$ ve çevresel sorumluluk alt boyutuna göre $\bar{X}=4,05$ ile yüksek düzeyde olduğu; doğada yaşam $\bar{X}=4,37$ ve dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı alt boyutlarına göre $\bar{X}=4,45$ ile çok yüksek düzeyde olduğu, canlıların devamı alt boyutuna göre $\bar{X}=2,31$ ile düşük düzeyde olduğu görülmüştür.

Tablo 12: İlkokul Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bağımsız Grup t Testi Sonucu

	Cinsiyetiniz	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
Doğada yaşam	Kız	248	4,44	,529	515	2,962	,003
	Erkek	269	4,30	,532			
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	Kız	248	4,50	,643	515	1,682	,093
	Erkek	269	4,41	,549			
Çevresel sorumluluk	Kız	248	4,07	1,021	515	,381	,703
	Erkek	269	4,04	,709			
Canlıların devamlılığı	Kız	248	2,24	1,235	515	-1,085	,278
	Erkek	269	2,36	1,286			
Toplam	Kız	248	3,81	,568	515	,719	,473
	Erkek	269	3,78	,503			

Tablo 12 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıkları doğada yaşam alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t(517)=2,962$, $p<0,05$). Bu anlamlı farklılık kız öğrenciler lehinedir. Kız ilkökul öğrencilerinin doğada yaşam alt boyutuna göre çevre farkındalıklarının daha iyi olduğu söylenebilir.

İlkökul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($t(517)= 1,682$, $p>0,05$); çevresel sorumluluk ($t(517)= ,381$, $p>0,05$); canlıların devamlılığı alt boyutlarına ($t(517)= -1,085$, $p>0,05$) ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları ($t(517)= ,719$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 13: İlkökul Öğrencilerinin Geri Dönüşüme Yönelik Atıkları Toplama Durumu Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bağımsız Grup t Testi Sonucu

	Atık toplama	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
Doğada yaşam	Evet	331	4,42	,523	515	3,291	,001
	Hayır	186	4,26	,541			
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	Evet	331	4,49	,602	515	1,847	,065
	Hayır	186	4,38	,584			
Çevresel sorumluluk	Evet	331	4,09	,944	515	1,510	,132
	Hayır	186	3,97	,723			
Canlıların devamlılığı	Evet	331	2,38	1,290	515	1,886	,060
	Hayır	186	2,17	1,202			
Toplam	Evet	331	3,85	,541	515	3,078	,002
	Hayır	186	3,70	,512			

Tablo 13 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıkları genel toplamda ($t(517)= 3,078$, $p<0,05$) ve doğada yaşam alt boyutunda ($t(517)= 3,291$, $p<0,05$) geri dönüşüme yönelik atıkları toplama durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlı farklılık geri dönüşüme yönelik atıkları toplayanlar lehinedir. Geri dönüşüme yönelik atıkları toplayan ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıklarının daha iyi olduğu söylenebilir.

İlkökul öğrencilerinin geri dönüşüme yönelik atıkları toplama durumu değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($t(517)= 1,847$, $p>0,05$); çevresel sorumluluk ($t(517)= 1,510$, $p>0,05$); canlıların devamlılığı alt boyutlarına ($t(517)= 1,886$, $p>0,05$) ilişkin çevresel farkındalıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 14: İlkökul Öğrencilerinin Yere Çöp Atanları Uyarma Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bağımsız Grup t Testi Sonucu

	Yere Çöp Atanları Uyarma	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
Doğada yaşam	Evet	450	4,39	,532	515	2,893	,004
	Hayır	67	4,19	,527			
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	Evet	450	4,46	,602	515	1,468	,143
	Hayır	67	4,35	,554			
Çevresel sorumluluk	Evet	450	4,05	,895	515	-,280	,780
	Hayır	67	4,08	,702			
Canlıların devamlılığı	Evet	450	2,31	1,253	515	-,014	,989
	Hayır	67	2,31	1,335			
Toplam	Evet	450	3,80	,538	515	1,005	,315
	Hayır	67	3,73	,512			

Tablo 14 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıkları doğada yaşam alt boyutunda yere çöp atanları uyarma durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t(517)=2,893$, $p<0,05$). Bu anlamlı farklılık yere çöp atanları uyaranlar lehinedir. Yere çöp atanları uyaran ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

İlkökul öğrencilerinin yere çöp atanları uyarma durumu değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($t(517)= 1,468$, $p>0,05$); çevresel sorumluluk ($t(517)= -,280$, $p>0,05$); canlıların devamlılığı alt boyutlarına ($t(517)= -,014$, $p>0,05$) ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları ($t(517)= 1,005$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 15: İlkokul Öğrencilerinin Evde Çiçek Yetiştirme Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bağımsız Grup t Testi Sonucu

	Evde Çiçek Yetiştirme	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
Doğada yaşam	Evet	453	4,39	,538	515	2,785	,006
	Hayır	64	4,19	,485			
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	Evet	453	4,46	,610	515	1,379	,169
	Hayır	64	4,35	,491			
Çevresel sorumluluk	Evet	453	4,06	,899	515	,729	,466
	Hayır	64	3,98	,648			
Canlıların devamlılığı	Evet	453	2,27	1,254	515	,930	,355
	Hayır	64	2,60	1,295			
Toplam	Evet	453	3,80	,543	515	,205	,838
	Hayır	64	3,78	,477			

Tablo 15 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıkları doğada yaşam alt boyutunda evde çiçek yetiştirme durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t(517)= 2,785, p<0,05$). Bu anlamlı farklılık evde çiçek yetiştirenler lehinedir. Evde çiçek yetiştiren ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

İlkokul öğrencilerinin evde çiçek yetiştirme durumu değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($t(517)= 1,379, p>0,05$); çevresel sorumluluk ($t(517)= ,729, p>0,05$); canlıların devamlılığı alt boyutlarına ($t(517)= ,930, p>0,05$) ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları ($t(517)= ,205, p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 16: İlkokul Öğrencilerinin Evinde Evcil Hayvana Sahip Olma Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bağımsız Grup t Testi Sonucu

	Evcil Hayvanın Var Mı?	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
Doğada yaşam	Evet	159	4,40	,501	515	,903	,367
	Hayır	358	4,35	,549			
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	Evet	159	4,46	,583	515	,279	,780
	Hayır	358	4,44	,604			
Çevresel sorumluluk	Evet	159	4,15	1,108	515	1,701	,090
	Hayır	358	4,01	,741			
Canlıların devamlılığı	Evet	159	2,43	1,305	515	1,447	,149
	Hayır	358	2,25	1,241			
Toplam	Evet	159	3,86	,558	515	1,852	,065
	Hayır	358	3,76	,523			

Tablo 16 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin evinde evcil hayvana sahip olma durumu değişkenine göre doğada yaşam ($t(517)= ,903, p>0,05$); dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($t(517)= ,279, p>0,05$); çevresel sorumluluk ($t(517)= 1,701, p>0,05$); canlıların devamlılığı alt boyutlarına ($t(517)= 1,447, p>0,05$) ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları ($t(517)= 1,852, p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 17: İlkokul Öğrencilerinin Evde Hayvan Beslemenin Uygun Olup Olmadığını Düşünme Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bağımsız Grup t Testi Sonucu

	Evde Evcil Hayvan Beslemek Uygun Mu?	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
Doğada yaşam	Evet	287	4,41	,494	515	2,083	,038
	Hayır	230	4,31	,578			
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	Evet	287	4,47	,598	515	,828	,408
	Hayır	230	4,43	,597			
Çevresel sorumluluk	Evet	287	4,13	,919	515	2,344	,019
	Hayır	230	3,95	,801			
Canlıların devamlılığı	Evet	287	2,33	1,270	515	,441	,660
	Hayır	230	2,28	1,255			
Toplam	Evet	287	3,83	,516	515	1,966	,050
	Hayır	230	3,74	,555			

Tablo 17 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıkları genel toplamda ($t(517)= 1,966$, $p<0,05$), doğada yaşam ($t(517)= 2,083$, $p<0,05$) ve çevresel sorumluluk ($t(517)= 2,344$, $p<0,05$) alt boyutlarında evde hayvan beslemenin uygun olup olmadığını düşünme değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlı farklılık evde hayvan beslemenin uygun olduğunu düşünenler lehinedir. Evde hayvan beslemenin uygun olduğunu düşünenlerin çevre farkındalıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

İlkokul öğrencilerinin evde hayvan beslemenin uygun olup olmadığını düşünme değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($t(517)= ,828$, $p>0,05$) ve canlıların devamlılığı alt boyutlarına ($t(517)= ,441$, $p>0,05$) ilişkin çevresel farkındalıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 18: İlkokul Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Testi Sonucu

Varyansın Kaynağı		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Doğada yaşam	G. Arası	,061	2	,031	,106	,899	
	G. İçi	147,813	514	,288			
	Toplam	147,874	516				
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	G. Arası	2,197	2	1,098	3,101	,046	4-3
	G. İçi	182,095	514	,354			
	Toplam	184,292	516				
Çevresel sorumluluk	G. Arası	2,492	2	1,246	1,640	,195	
	G. İçi	390,464	514	,760			
	Toplam	392,956	516				
Canlıların devamlılığı	G. Arası	30,040	2	15,020	9,738	,000	2-4
	G. İçi	792,822	514	1,542			3-4
	Toplam	822,863	516				
Toplam	G. Arası	,509	2	,255	,888	,412	
	G. İçi	147,413	514	,287			
	Toplam	147,923	516				

Tablo 18 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin sınıf değişkenine göre doğada yaşam ($F(2-514)= ,106$, $p>0,05$); çevresel sorumluluk ($F(2-514)= 1,640$, $p>0,05$) alt boyutuna ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları ($F(2-514)= ,888$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Ancak sınıf değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($F(2-514)= 3,101$, $p<0,05$) ve canlıların devamlılığı ($F(2-514)= 9,738$, $p<0,05$) alt boyutlarına ilişkin alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bulunan bu fark, tablonun anlamlı fark sütununda belirtilmiştir. Sınıf değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları incelendiğinde 4. ile 3. Sınıfta öğrenim gören ilkökul öğrencileri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark 4. Sınıfta öğrenim görenler lehinedir. 4. Sınıfta öğrenim gören ilkökul öğrencilerinin dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ile ilgili çevresel farkındalıkları daha yüksektir.

Sınıf değişkenine göre canlıların devamlılığı alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları incelendiğinde 2. ile 4. sınıfta öğrenim gören ilkökul öğrencileri arasında 2. sınıflar lehine; 3. ile 4. sınıfta öğrenim gören ilkökul öğrencileri arasında 3. sınıflar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. 2. ve 3. sınıfta öğrenim gören ilkökul öğrencilerinin canlıların devamlılığı ile ilgili çevresel farkındalıkları 4. sınıfta öğrenim gören ilkökul öğrencilerinden daha yüksektir.

Tablo 19: İlkokul Öğrencilerinin Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşım Farklılaşmadığını Gösteren Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Testi Sonucu

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamli fark
Doğada yaşam	G. Arası	,788	3	,263	,916	,433
	G. İçi	147,086	513	,287		
	Toplam	147,874	516			
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	G. Arası	2,834	3	,945	2,671	,047
	G. İçi	181,458	513	,354		1-3 ve daha fazla
	Toplam	184,292	516			2-3 ve daha fazla
Çevresel sorumluluk	G. Arası	4,200	3	1,400	1,847	,138
	G. İçi	388,756	513	,758		
	Toplam	392,956	516			
Canlıların devamlılığı	G. Arası	4,732	3	1,577	,989	,398
	G. İçi	818,131	513	1,595		
	Toplam	822,863	516			
Toplam	G. Arası	2,138	3	,713	2,508	,058
	G. İçi	145,785	513	,284		
	Toplam	147,923	516			

Tablo 19 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin kardeş sayısı değişkenine göre doğada yaşam ($F(3-513)=,916, p>0,05$); çevresel sorumluluk ($F(3-513)= 1,847, p>0,05$); canlıların devamlılığı alt boyutlarına ($F(3-513)= ,989, p>0,05$) ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları ($F(3-513)= 2,508, p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Ancak, kardeş sayısı değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($F(3-513)= 2,671, p<0,05$) alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bulunan bu fark, tablonun anlamlı fark sütununda belirtilmiştir. Kardeş sayısı değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları incelendiğinde 1 ile 3 ve daha fazla kardeşe sahip olanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark 1 kardeşe sahip olanlar lehinedir. Kardeş sayısı değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları incelendiğinde 2 ile 3 ve daha fazla kardeşe sahip olanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark 2 kardeşe sahip olanlar lehinedir. 1 kardeş ve 2 kardeşe sahip olanların 3 ve daha fazla kardeşe sahip olanlara göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ile ilgili çevre farkındalıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Kardeş sayısı arttıkça ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıklarının daha düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 20: İlkokul Öğrencilerinin Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşım Farklılaşmadığını Gösteren Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Testi Sonucu

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	
Doğada yaşam	G. Arası	,775	3	,258	,901	,440
	G. İçi	147,098	513	,287		
	Toplam	147,874	516			
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	G. Arası	,050	3	,017	,046	,987
	G. İçi	184,242	513	,359		
	Toplam	184,292	516			
Çevresel sorumluluk	G. Arası	,325	3	,108	,142	,935
	G. İçi	392,631	513	,765		
	Toplam	392,956	516			
Canlıların devamlılığı	G. Arası	,376	3	,125	,078	,972
	G. İçi	822,487	513	1,603		
	Toplam	822,863	516			
Toplam	G. Arası	,164	3	,055	,190	,903
	G. İçi	147,759	513	,288		
	Toplam	147,923	516			

Tablo 20 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre doğada yaşam ($F(3-513)= ,901, p>0,05$); dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($F(3-513)= ,046, p>0,05$); çevresel sorumluluk ($F(3-513)= ,142, p>0,05$); canlıların devamlılığı alt boyutlarına ($F(3-513)= ,078, p>0,05$)

ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları ($F(3-513)=,190$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 21: İlkokul Öğrencilerinin Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Çevre Farkındalıklarının Farklılaşım Farklılaşmadığını Gösteren Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Testi Sonucu

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark	
Doğada yaşam	G. Arası	,848	3	,283	,987	,399	
	G. İçi	147,025	513	,287			
	Toplam	147,874	516				
Dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı	G. Arası	1,293	3	,431	1,208	,306	
	G. İçi	182,999	513	,357			
	Toplam	184,292	516				
Çevresel sorumluluk	G. Arası	7,105	3	2,368	3,149	,025	Lise-ilkokul, Lise-ortaokul
	G. İçi	385,851	513	,752			
	Toplam	392,956	516				
Canlıların devamlılığı	G. Arası	3,057	3	1,019	,638	,591	
	G. İçi	819,806	513	1,598			
	Toplam	822,863	516				
Toplam	G. Arası	1,153	3	,384	1,344	,259	
	G. İçi	146,770	513	,286			
	Toplam	147,923	516				

Tablo 21 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre doğada yaşam ($F(3-513)=,987$, $p>0,05$); dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ($F(3-513)=1,208$, $p>0,05$); canlıların devamlılığı alt boyutlarına ($F(3-513)=,638$, $p>0,05$) ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları ($F(3-513)=1,344$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ancak, baba eğitim düzeyine göre çevresel sorumluluk ($F(3-513)=3,149$, $p<0,05$) alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bulunan bu fark, tablonun anlamlı fark sütununda belirtilmiştir. Baba eğitim düzeyi değişkenine göre çevresel sorumluluk alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları incelendiğinde babası lise mezunu olanlar ile ortaokul mezunu olanlar arasında ve babası lise mezunu olanlar ile ilkökul mezunu olanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark babası lise mezunu olanlar lehinedir. Babası lise mezunu olan ilkökul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları babası ilkökul ve ortaokul mezunu olanlara göre daha yüksektir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda ilkökul öğrencilerinin çevre farkındalıklarının genel toplam ortalamalarına göre ve çevresel sorumluluk alt boyutuna göre yüksek düzeyde olduğu; doğada yaşam ve dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı alt boyutlarına göre çok yüksek düzeyde olduğu, canlıların devamı alt boyutuna göre düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Erdem, Meriç ve Meriç (2019) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre öğrencilerin genel çevresel farkındalıkları ile doğada yaşam, dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımları ve çevresel sorumluluk alt boyutlarındaki çevresel farkındalıklarının yüksek; canlıların devamlılığı alt boyutundaki çevresel farkındalıklarının ise düşük düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Oğuz, Çakıcı ve Kavas (2011) yükseköğretim öğrencileri ile yaptıkları araştırmada lisans öğrencilerinin çevre ile ilgili konularda beklendiği kadar farkındalık sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin bilgi ve farkındalık seviyeleri ile tutum ve davranışlarının doğru orantılı olmadığı saptanmıştır. Güven ve Aydoğdu (2012), öğretmen adayları ile yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik belli bir farkındalık düzeyine sahip olduklarını ancak bu farkındalığın istenen düzeyin altında olduğu sonucuna ulaşmıştır.

İlkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları doğada yaşam alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre kızlar lehine anlamlı bir farklılık göstermektedir. Özdemir ve arkadaşları (2004) yaptıkları araştırmada kız öğrencilerin çevresel farkındalıklarının daha yüksek olduğunu ve çevreyi korumaya yönelik tedbir alma konusunda da daha hassas olduklarını tespit etmiştir. Erdem, Meriç ve Meriç (2019) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin genel çevresel farkındalık düzeyleri cinsiyete göre istatistikî açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmazken; doğada yaşam boyutundaki çevresel farkındalıklarının kız öğrenciler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Gökçe vd. (2007) de kız öğrencilerin çevreye karşı tutumlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre doğada yaşam, dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı, çevresel sorumluluk, canlıların devamlılığı alt boyutlarına ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Erdem, Meriç ve Meriç (2019) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin genel çevresel farkındalık düzeyleri arasında, anne eğitim düzeyi açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Gökçe vd. (2007) tarafından yapılan bir başka araştırmada ilköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının anne eğitim düzeyi açısından farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre doğada yaşam, dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı, canlıların devamlılığı alt boyutlarına ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ancak, baba eğitim düzeyine göre çevresel sorumluluk alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları arasında babası lise mezunu olanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Babası lise mezunu olan ilkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıkları babası ilkokul ve ortaokul mezunu olanlara göre daha yüksektir. Erdem, Meriç ve Meriç (2019) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin genel çevresel farkındalık düzeyleri arasında, baba eğitim düzeyi açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Gökçe vd. (2007) tarafından yapılan bir başka araştırmada ilköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının baba eğitim düzeyi açısından farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin sınıf değişkenine göre doğada yaşam, çevresel sorumluluk alt boyutlarına ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sınıf değişkenine göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları incelendiğinde 4. ile 3. sınıfta öğrenim gören ilkokul öğrencileri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark 4. sınıfta öğrenim görenler lehinedir. 4. Sınıfta öğrenim gören ilkokul öğrencilerinin dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ile ilgili çevresel farkındalıkları daha yüksektir. 2. ve 3. sınıfta öğrenim gören ilkokul öğrencilerinin canlıların devamlılığı ile ilgili çevresel farkındalıklarının 4. sınıfta öğrenim gören ilkokul öğrencilerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erdem, Meriç ve Meriç (2019) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin hem genel hem de doğada yaşam, dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımları, çevresel sorumluluk boyutlarındaki çevresel farkındalık düzeylerinin dördüncü sınıfta okuyan öğrenciler lehine istatistikî açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Oğuz, Çakıcı ve Kavas (2011) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre öğrencilerin okudukları sınıf ve çevreye karşı olan tutum, farkındalık ve duyarlılıkları konusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin kardeş sayısı değişkenine göre doğada yaşam, çevresel sorumluluk, canlıların devamlılığı alt boyutlarına ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ancak 1 kardeş ve 2 kardeşe sahip olanların 3 ve daha fazla kardeşe sahip olanlara göre dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı ile ilgili çevre farkındalıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Kardeş sayısı arttıkça ilkokul öğrencilerinin çevre farkındalıklarının daha düşük olduğu söylenebilir. Erdem, Meriç ve Meriç (2019) tarafından yapılan araştırmada da dört ve daha fazla kardeş olan öğrencilerin genel çevresel farkındalık düzeylerinin tek çocuk, iki kardeş ve üç kardeş olan öğrencilere göre daha düşük olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları genel toplamda, doğada yaşam ve çevresel sorumluluk alt boyutlarında evde hayvan beslemenin uygun olup olmadığını düşünme değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlı farklılık evde hayvan beslemenin uygun olduğunu düşünenler lehinedir. Evde hayvan beslemenin uygun olduğunu düşünenlerin çevre farkındalıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin evinde evcil hayvana sahip olma durumu değişkenine göre doğada yaşam, dönüştürülebilir enerji kaynakları ve kullanımı, çevresel sorumluluk, canlıların devamlılığı alt boyutlarına ilişkin çevresel farkındalıkları ve toplam çevresel farkındalıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları doğada yaşam alt boyutunda evde çiçek yetiştirme durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlı farklılık evde çiçek yetiştirenler lehinedir. Evde çiçek yetiştiren ilkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları daha yüksektir.

Araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları doğada yaşam alt boyutunda yere çöp atmaları uyarma durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlı farklılık yere çöp atmaları uyarılar lehinedir. Yere çöp atmaları uyarı ilkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları daha yüksektir.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

Yapılan araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin canlıların devamı alt boyutuna göre çevresel farkındalıklarının düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Öğrencilerin çevreye yönelik farkındalıklarını artırıcı çalışmalar, etkinlikler okulda çevre eğitimi kapsamında teorik ve uygulamalı olarak verilmelidir. Aileler de çocuklarını çevre bilinci ve çevre farkındalığı geliştirici çalışmalara destek olmalıdır.

Araştırma sonucunda evde çiçek yetiştiren ilkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları daha yüksek çıkmıştır. Dolayısıyla evinde çiçek yetiştirmeyen ilkokul öğrencileri evlerinde çiçek yetiştirmeye ve bunun sorumluluğunu almaya özendirilmelidir.

Bu çalışmada ilkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Yapılacak olan yeni çalışmalarda ilgili belirlenen diğer değişkenler ile çevre farkındalıkları arasındaki ilişki araştırılabilir.

Bu araştırma nicel bir araştırmadır. Çevresel farkındalık konusunda hem nitel hem nicelin birlikte yer aldığı karma araştırmalar yapılabilir.

Bu araştırmanın örneklem grubunu İstanbul ilinde Avcılar ve Beylikdüzü ilçelerinde ilkokul 2, 3 ve 4. sınıfta öğrenim gören toplam 517 ilkokul öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem grubuna 1. sınıflar da dahil edilebilir. Örneklem grubu genişletilerek farklı iller ile karşılaştırma yapılabilir.

Bu araştırmada ilkokul öğrencilerinin çevre farkındalıkları incelenmiştir. Diğer kademedeki öğrencilerin (ortaokul, lise) çevre farkındalıkları araştırılarak karşılaştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- ADA, S., BAYSAL, Z. N. ve ŞAHENK-ERKAN, S. S. (2017). *Çeşitli Boyutlarıyla Çevre Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ÇABUK, B. ve KARACAOĞLU, Ö. C. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 36(1-2), 189-198.
- ÇELİKBAŞ, A. ve YALÇINKAYA, T. (2013). Çocukların çevre sorunlarını çözmeye yaklaşımları. içinde *3rd International Geography Symposium* (pp. 619-625).
- ÇETİN, O. ve YALÇINKAYA, E. (2018). Çevresel Farkındalığına İlişkin Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 4(1), 14-26.
- DEMİR, E. ve YALÇIN, H. (2014). Türkiye’de çevre eğitimi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (2), 7-18.
- DEMİRKAYA, H. (2006). Çevre Eğitiminin Türkiye’deki Coğrafya Programları İçerisindeki Yeri ve Çevre Eğitime Yönelik Yeni Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1),207-222.
- ERDEM, M., MERİÇ, E. & MERİÇ, A. (2019). İlkokul öğrencilerinin çevresel farkındalıklarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik ve Sanat (J-STEAM) Eğitim Dergisi*, 2(1), 21-38.
- EROL, A. (2016). *Proje yaklaşımına dayanan aile katımlı çevre eğitimi programının 5-6 yaş çocuklarının çevreye yönelik farkındalık ve tutumlarına etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Pamukkale.
- GÖK, E. ve AFYON, A. (2015). İlköğretim öğrencilerinin çevre bilgisi ve çevresel tutumları üzerine alan araştırması. *Journal of Turkish Science Education*, 12(4), 77-93.
- GÖKÇE, N., KAYA, E., AKTAY, S. ve ÖZDEN, M. (2007). İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları. *İlköğretim Online*, 6(3), 452-468.

- GÖKDAYI, F. ve DEMİREL, M. (2018). Bir Boş Zaman Etkinliği Olarak Doğa Sporları Aktivitelerine Katılan Bireylerin Çevresel Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *International Journal Mountaineering and Climbing*, 1(1), 45-53.
- GÜLAY, H. ve ÖNDER, A. (2011). *Sürdürülebilir gelişim için okul öncesi dönemde çevre eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- GÜVEN, E. ve AYDOĞDU, M. (2012). Çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi*, 1(2), 185-202.
- KESİCİOĞLU, O. S. ve ALİSİNANOĞLU, F. (2009). 60-72 Aylık çocukların çevreye karşı tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 37-48.
- MİSER, R. (2010). *Çevre eğitimi*. Ankara: Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Mezunları.
- MUŞLU KAYGISIZ, G., BENZER, E. ve DİLEK EREN, C. (2019). Aktif Öğrenmeye Dayalı Etkinliklerin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çevre Etiği Farkındalığı, Çevre Davranışı ve Çevre Eğitimine İlişkin Özyeterliklerine Etkisi. *Marmara University Atatürk Education Faculty Journal of Educational Sciences*, 50(50),125-141. DOI: 10.15285/maruaebd.542612
- NALÇACI, A. ve BELDAĞ, A. (2012). İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Çevre Tutumlarının Belirlenmesi (Erzurum Örneği). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(28), 141-154.
- OĞUZ, D., ÇAKCI, I. ve KAVAS, S. (2011). Yükseköğretimde öğrencilerin çevre bilinci. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 12, 34-39.
- ÖZGENEL, M. & CATAK BAY, G. R. (2019). The impact of environmental education based on nature experience on the cognitive and affective domains of primary school students towards the environment. *Istanbul Sabahattin Zaim University Journal of Faculty of Education*, 1(1), 1-20.
- ÖTÜN, Y., ARTUN, H., TEMUR, A. ve TOZLU, İ. (2017). Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Çevre Eğitimi Kavramları Farkındalık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty)*, XIV(I), 511-528
- ÖZBEBEK-TUNÇ, A., AKDEMİR-ÖMÜR, G. ve DÜREN, Z. A. (2012). Çevresel Farkındalık. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47,227-246.
- ÖZDEMİR, A., OCAKTAN, Y. E., SARIŞEN, Ö. (2004). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(3), 117-127.
- ÖZER, N. ve KELEŞ, Ö. (2016). Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 4(1),47-64.
- ÖZEY, R. (2001). *Çevre sorunları*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- ÖZTÜRK, T. ve ÖZTÜRK, F. Z. (2015). Öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimi ile ilgili görüşleri (Ordu Üniversitesi örneği). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(33), 115-132.
- SAĞIR, Ş. U., ASLAN, O. ve CANSARAN, A. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevre bilgisi ve çevre tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 7(2), 496-511.
- SAM, N., GÜRSAKAL, S. ve SAM, R. (2010). Üniversite öğrencilerinin çevresel risk algısı ve çevresel tutumlarının belirlenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 20, 1-13.
- TAHİROĞLU, M., YILDIRIM, T. ve ÇETİN, T. (2010). Değer Eğitimi Yöntemlerine Uygun Geliştirilen Çevre Eğitimi Etkinliğinin, ilköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumlarına Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 231-248.
- YALÇIN, C. (1993). *Çevre Duyarlılığı ve Eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- YALÇINKAYA, E. (2012). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin çevre sorunları farkındalık düzeyleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (25), 137-151.
- YARDIMCI, E. ve KILIÇ, G. B. (2010). Çocukların gözünden çevre ve çevre sorunları. *İlköğretim Online*, 9(3), 1122-1136.
- YAŞAR, M. C., İNAL, G., KAYA, Ü. Ü. ve UYANIK, Ö. (2012). Çocuk gözüyle tabiat anaya geri dönüş. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 30-40.
- YILDIZ-YILMAZ, N. ve MENTİŞ-TAŞ, A. (2017). İlkokul Çevre Farkındalık Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 1355-1372
- URL 1. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bbd0b9c278b46.10251618 (Erişim: 18.10.2018).